

Mamuti - oddíl experimentální archeologie a jeho historie

Zdeněk Březina, Jiří Červinka, Michael Prouza, Ladislav Tintěra
oddíl experimentální archeologie Mamuti

Oddíl experimentální archeologie Mamuti je prvním a nejstarším souvisle pracujícím dětským oddílem s tímto zaměřením na našem území. Byl založen v lednu 1980. Zabývá se experimentální archeologií, turistikou a tábořením. Sídli v Praze 7 na Letné. Počet členů se pohybuje okolo třiceti. U jeho zrodu stáli Helena a Jiří Červinkovi a Ladislav Tintěra. Jeho historie je současně historií experimentální archeologie jako náplně činnosti dětských oddílů.

Počátky jeho činnosti lze charakterizovat jako první kroky v tehdy u nás jen málo známém oboru. Toto období, zhruba ohraničené roky 1980 - 1985, bylo ve znamení experimentů jako takových. Převládaly izolované, technologicky zaměřené pokusy. Základním cílem bylo dosažení repliky předmětu a zvládnutí technologie jeho výroby. Příkladem je zhotovení keramické

nádoby podle vzoru a její výpal. Tehdy ještě nebyl kladen důraz na funkčnost vzniklých replik. Byla navázána spolupráce s mnoha archeology a dalšími odborníky, kteří poskytli cenné rady užitečné pro práci s literárními i hmotnými prameny, pro osvojení jednotlivých dovedností, výrobních postupů a technologií. V oddíle se úspěšně rozvíjí výroba a výpaly keramiky, stavba hrnčířských pecí, textilní techniky, zpracování kamene nebo roztěpávání ohně primitivními technikami a další dovednosti. Završením tohoto prvního pětiletého období historie oddílu byla účast při experimentu s obýváním slovanských obydlí, který proběhl roku 1984 v Břežně u Loun.

Další období života oddílu je možno ohraničit roky 1986-1990. Nastala snaha používat vyrobené artefakty v praxi. Původně osamocené experimenty se propo-

jovaly, vzniklo řetězení experimentů. Nejvýznačnějším cyklem pak byl potravní řetězec, zahrnující řadu pracovních činností od žďáření políček, přes pěstování reliktních druhů obilí, po vaření a likvidaci odpadů. Je to období, kdy dovednosti a technologie byly již zvládnuty natolik, že uvnitř oddílu dochází ke specializaci. Vznikají tak skupiny, které se hlouběji věnují jednomu druhu pokusu. Současně se potvrzuje, že myšlenka hlubšího zaměření oddílu na experimentální archeologii je dostatečně nosná. Význačným impulsem je setkání dětských archeologických kroužků v Telči v září 1988. Šlo o výměnu zkušeností skupin věnujících se vesměs prospektorské činnosti. Cílem byl pokus o legalizaci jejich amatérského kopání. Myšlenka experimentální archeologie zde byla nová a na přítomné zapůsobila nečekaně úspěšně. Po setkání se v oddíle objevují konkrétní myšlenky využití experimentální archeologie jako výchovného programu. Oddíl tak nachází svůj vlastní původní přístup a postupně se vydává cestou hledání vztahu k světu pravěkého člověka. Toto pojetí bylo pak následující dva roky dopracováno do podoby použitelné pro dětské oddíly. V závěru roku 1990 vychází kniha "Výpravy do pravěku", která shrnuje zkušenosti z práce Mamutů do metodiky vhodné pro dětské oddíly. Oddíl prezentuje výsledky své desetileté činnosti širší veřejnosti velkou tříměsíční výstavou "Den u Mamutů" v Muzeu hlavního města Prahy. Současně předávají zakladatelé vedení oddílu svým nástupcům z řad oddílových odchovanců. Plně pracuje Neolit klub, samostatné sdružení bývalých členů a přátel oddílu, založený v létě roku 1988. Neolit klub pořádá vlastní akce překračující možnosti dětského oddílu a zároveň úzce spolupracuje s Mamutí. Třetí období po roce 1990 je ve znamení dalšího vývoje. Zakladatelé se věnují propagaci myšlenky v organizacích dětí a mládeže. Velký zájem je o každoroční školení pro vedoucí, kterým od roku 1992 prošlo několik stovek

zájemců. Vycházejí seriály návodů v časopisech Skaut - Junák a Bizoní vítr. Vzniká řada dětských oddílů s podobným zaměřením. Nové vedení oddílu více akcentuje herní složku.

Mamuti ve spolupráci s odborníky obývali po několik dní jeskyně s doklady pravěkého osídlení v Českém krasu, především za účelem sledování změn v speleoklimatu při obývání jeskyní. Zhotovili dlabaný člun - monoxyl. Plavbu v něm úspěšně vyzkoušeli na Berounce. Oddíl se podílel na koncipování stálé výstavy pravěku v Muzeu hlavního města Prahy, kam dlouhodobě zapůjčil i několik exponátů, mimo jiné rekonstrukci vertikálního tkalcovského stavu. Rok 1997 je pak charakterizován nástupem již třetí generace vedení oddílu. Na zahájení nové sezóny připravili Mamuti na hradě Točnicku velký pravěký víkend pro veřejnost. Více než tisícovka návštěvníků se mohla přesvědčit o tom, jak vypadala řemesla a život pravěkých lidí na našem území. Za stále vysokého zájmu návštěvníků se tato akce stala každoroční prezentací činnosti oddílu, v letošním roce se uskuteční již počtvrté.

K opětnému zintenzivnění a rozšíření spektra experimentálních činností dochází v souvislosti s přípravami druhé rozsáhlé výstavy v Muzeu hlavního města Prahy, která tentokrát pod názvem "S Mamuty do pravěku" proběhla od října 1999 do ledna 2000 a byla věnována dvacátému výročí založení oddílu. Jeho členové se například poprvé zabývají hutnictvím železa v železářské peci římského typu, navazují též spolupráci s americkými experimentátory, na jejímž základě značně zdokonalují svoje teoretické i praktické znalosti o metodách výroby štěpané industrie. Roku 1999 oddíl zpřístupňuje své internetové stránky www.mamuti.cz, které jsou připraveny i pro prezentace dalších skupin experimentální archeologie a které mají ambice stát se celorepublikovou informační a diskusní elektronickou platformou tohoto oboru.

Výstava "S Mamuty do pravěku" byla mimořádně úspěšná nejen kvůli tomu, že ji navštívilo zhruba čtyřicet tisíc návštěvníků a že s konkrétním obsahem sousloví "experimentální archeologie" seznámila především žáky, studenty i jejich pedagogy, ale také díky tomu, že v souvislosti s realizací výstavy byl připraven i čtvrt hodinový komentovaný videopořad s ukázkami všech základních, Mamuty prováděných experimentů. U příležitosti výstavy též vychází třetí a vzápětí i čtvrté vydání stále doplňované a rozšiřované brožury "Výpravy do pravěku" a konečně též knížečka "Velká pravěká past" - dobrodružný příběh s návody na nejjednodušší experimenty, určený pro nejmladší zájemce o experimentální archeologii.

Oddíl experimentální archeologie Mamuti existuje již dvacet let. Má za sebou dvacet letních táborů, stovky a možná tisíce akcí od velkých výprav po obvyčejné schůzky, řadu větších i menších výstav a propagačních akcí. Na desítky se počítají publikace v novinách a časopisech. Mamuti mají několik televizních medailonků, účinkovali v dokumentárních filmech. Oddílem prošlo více jak dvě stě dětí. Řada z nich zůstala čtyři, pět i více let. V oddíle vyrostl i jeden skutečný archeolog. Výchova odborníků však nikdy nebyla cílem Mamutů. Experimentální archeologie s dětmi je pojímána nikoliv jako práce, ale jako hra. Oddíloví odchovanci mají dobrý cit k přírodním materiálům, úctu k rukodělné práci, důvěrný vztah k dávné historii člověka a svým vlastním kořenům a potřebnou úctu k přírodě. V současné době mají Mamuti přes třicet děvčat a kluků ve věku od 10 do 18 let, pět členů vedení a širší zájemci tvořené Neolit klubem a bývalými členy oddílu. Dnešní výlučnost Mamutů je již jen z malé části dána jejich zakladatelskou úlohou a průkopnickou

cestou v experimentální archeologii jako náplní činnosti dětského oddílu. Řada jiných zájmových skupin již koná experimenty větší a složitější. Trvající existence oddílu je však potvrzením životaschopnosti navržené metodiky.

Přínos původních prací

V dalším textu budiž zaznamenány úspěchy oddílu Mamuti na poli experimentální archeologie v našich zemích. Jako každý, kdo první začíná s novým oborem, získali Mamuti některé priority automaticky, z pozice zakladatelů. Další jsou však výsledkem dlouhodobé soustavné práce.

Založení specializace

Oddíl Mamuti se začal jako první na našem území věnovat experimentální archeologii jako náplní práce dětského oddílu. Zpracoval metodiku pro výchovnou práci v dětských oddílech jako kombinaci experimentální archeologie, prvků Lesní moudrosti - Woodcraftu, estetické a ekologické výchovy. (*Červinková-Červinka-Tintěra 1990, 1997, Škoda-Škodová 1987, Seton 1970, Škoda 1981*)

Keramika

Osvojení v zahraniční literatuře uváděné pece typu „milíř“. Praktické odzkoušení technologických možností tohoto typu jednoprostorové vertikální pece s přímým kontaktem vypalovaného zboží a paliva. Zavedení českého termínu „milířovitá pec“. Opakované polní výpaly v milířovitých pecích v oxidačním i redukčním prostředí. Velké zásobnice - vytvarování a výpal zásobnicových nádob (75 cm výška, objem 125 litrů). Replikace keramických artefaktů z muzejních sbírek. Replikace nádob z tuhové a tuhované keramiky včetně výpalu v redukčním prostředí. Měření teplotního pole v peci v průběhu výpalu. Sledování destrukce použité milířovité pece zakončené odborným odkryvem. Během činnosti oddílu byly

opakovaně prakticky použity pro výpal keramiky v polních podmínkách - otevřená a zahloubená ohniště, jednoprostorová vertikální pec s hliněnou klenbou, jednoprostorové vertikální pece - milířovitého typu a dvoupřestorové vertikální pece s roštem. Počet výpalů se blíží k číslu sto. Počet jednotlivých vypálených artefaktů je odhadován na několik tisíc. (Tintěra-Červinková-Červinka 1986)

Vaření

Metoda dosažení nepropustnosti u keramické nádoby vypálené na nízkou teplotu (600 - 800 °C) k vaření. Zaplnění vnitřních a vnějších pórů. Vaření na otevřeném ohni v neglazovaných keramických nádobách. Praktické dlouhodobé užívání repliky přenosné pírky - pyraunos - k vaření. Odzkoušení možnosti čištění nádob velmi silně znečištěných organickými nánosy pomocí nového výpalu. Ohřev kapalin pomocí rozehřátých "vařivých" kamenů.

Políčko a pěstování obilí

Získání orné půdy žďářením a pěstování pšenice dvouzrnky na takto získaných plochách. Několikaleté opakované

pokusy v různých lokalitách - Dožice v okrese Plzeň jih, Praha - Trója, Praha - Letná, Hostěradice v okrese Praha západ, zkušební pozemek ČSAV v Průhonicích, Karlštejn v chráněné krajinné oblasti Český kras. Kvantifikace a statistické vyhodnocování výsledků. (Peške-Tintěra 1985, Racková 1988, Opatrný 1991)

Obývání obydlí

Účast na experimentu s obýváním slovanských chat typu polozemnice a srub v Břežně u Loun. (Pleinerová 1986)

Textil

Osvojení a praktické užívání základních tkacích textilních technik - tkaní na stavu, na destičkách, síťování. Rekonstrukce a používání vertikálního tkacího stavu s hliněnými závažími. Pokus o rekonstrukci pravěkého oděvu z doby bronzové a jeho praktické užívání. (Knotková 1989).

Experimentální vesnička

V lokalitě letního tábora oddílu Mamuti funguje od roku 1981 pravěká vesnička s chýší a experimentálními stanovišti - keramickou dílnou, pracovištěm kovotepců a kovolitců, chlebovou pecí a drobnými stavbami. (Havel-Kovářík-Novotný 1983)

Oheň

Přenesení technologie rozněcování ohně třením do oboru experimentální archeologie u nás. Rozněcování ohně křesáním prvně v rámci přípravy na obývací a vyživovací experiment v Březně u Loun. Spolehlivé zvládnutí běžného užití obou způsobů. (Pleinerová 1986 - s. 160)

Hudba

Rekonstrukce eneolitických keramických bubnů a jejich ozvučení. Praktické používání. První rekonstrukce Panovy flétny z kostěných píšťal na našem území. Ladění a praktické používání.

Potravní řetězec

Pozoruhodným cyklem spojujícím jednotlivé pokusy byl „potravní řetězec“. Některé jeho části jsou převzaté z literatury, ale značná část je původním řešením problematiky vzešlým z oddílu Mamuti. Přínos řetězce je v dlouhodobé pracovní motivaci: Žďárání políčka, dřevěné rýcí hole, pazourkový srp, drcení obilí na zrnotěrce, pečení chleba v replikách chlebových pecí, obilné kaše, vaření z přírodních zdrojů, receptury pokrmů - čaje, polévky, kaše, chleba, placky, maso, vaření v hliněných nádobách, pražení obilí na pražnici, výroba a používání přenosného keramického kotlíku - pyraunos, výroba repliky destilačního přístroje, pazourkové nože, uchování zrní v zásobnicových nádobách, uchování soli v nádobách z tuhé keramiky, výroba keramických nádob sídlištního typu, odpadní jáma a její plnění.

Seznam literatury

- Červinka, J. - Prouza, M. 2000: Velká pravěká past, Česká tábornická unie, vydání první, Praha
- Červinka, J. - Tintěra, L. 1991 - 1992: Výpravy do pravěku, časopis Junák, seriál článků 17/1991 - 22/1992, 25 pokračování
- Červinka, J. - Tintěra, L. 1991 - 1993: Stopou pravěku, časopis Bizoni vtr, seriál článků

- Červinková, H. - Červinka, J. - Tintěra, L. 1990: Výpravy do pravěku, Liga lesní moudrosti, vydání první, Praha
- dtto, 1997: dtto, Česká tábornická unie, vydání druhé, doplněné, Praha
- dtto, 1998: dtto, vydání třetí, nezměněné, Praha
- dtto, 2000: dtto, vydání čtvrté, doplněné, Praha
- Havel, J. - Kovářik, J. - Novotný, M. 1983: Kde bydlely Venuše, Albatros, Praha, str. 132
- Knotková, H. 1989: Rekonstrukce ženského oděvu z doby bronzové, nepublikovaná práce ze středoškolské odborné činnosti, obor 22, Gymnasium Budějovická, Praha, Muzeum hl. m. Prahy, současná stálá expozice Praha pravěká (rekonstrukce stavu s osnovou o 1000 vlákních a ženského oděvu z doby bronzové)
- Opatrný, J. 1991: Pěstování reliktních druhů pšenice na žďárném pozemku, nepublikovaná diplomová práce, přírodovědná fakulta UK, Praha
- Peske, L. - Tintěra, L. 1985: Pěstování pšenice dvouzrnky na žďárném pozemku, Archeologica Pragensia 6, Praha, 221 - 229
- Pleinerová, I. 1986: Březno, pokusy se stavbou a obýváním staroslovanských domů, PA LXXVII, Praha, 104 - 176
- Racková, Š. 1988: Pěstování pšenice dvouzrnky, nepublikovaná práce ze středoškolské odborné činnosti, Gymnasium Nad štolou, Praha
- Seton, E. T. 1970: Kniha lesní moudrosti a Svitek březové kůry, překlad Zapletal, Z., Albatros, Praha
- Škoda, E. 1980: U kolébky pionýrského tábora experimentální archeologie, časopis Věda a technika mládeži XXXIII, 646 - 647
- Škoda, E. 1981: Pedagogickoarcheologický experiment pokračuje, časopis Věda a technika mládeži XXXIV, 675
- Škoda, E. - Škodová, H. 1987: Archeolog - odznak odbornosti, Mladá fronta, Praha, str. 248 - 283
- Tintěra, L. - Červinková, H. - Červinka, J. 1986: Experimentální ověření výrobních možností milířovitých hrnčířských pecí, Archeologica Pragensia 7, Praha, 273 - 292

Adresa oddílu:

Mamuti, oddíl experimentální archeologie Na Výšinách 1000, Praha, PSČ 170 00
Další informace na internetu www.mamuti.cz
anebo vedoucí oddílu Michael Prouza (tel.: 0603 55 40 13, e-mail: prouza@fzu.cz).